

УДК 340.113
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v6.2023.2>

А. В. Ляшук
orcid.org/0000-0002-7872-3300
кандидат юридичних наук,
декан

Прикарпатського факультету Національної академії внутрішніх справ

СТИЛІ МОВИ ПРАВА: КРИТЕРІЇ ВИОКРЕМЛЕННЯ ТА ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ

Вступ. Мова є важливою частиною кожного суспільства, оскільки вона є засобом спілкування, розуміння людської діяльності та організації. Спілкування саме по собі є головною потребою кожної людини в усіх сферах життя. Мова є засобом обміну інформацією в різних важливих сферах спілкування суспільства, таких як політика, наука, економіка, виробництво та управління, освіта, культура. Мова задовольняє потреби суспільства в забезпеченні інформаційних процесів, відображаючи його багатогранність. Зокрема, мова використовується для вираження загальнообов'язкових правил поведінки в різних формах права, будь то юридичні конвенції, нормативно-правові акти або договори. Мова стає засобом вираження права, а право втілюється в життя кожної людини, оскільки право знаходить свою об'єктивну сутність у мові. Мова права — одна з професійних мов, що включає кілька відносно самостійних видів: законодавча мова, мова правозастосовчої практики, мова юридичної освіти тощо. Очевидно, що без мови немає права, і бути не може, оскільки саме через мову суб'єкту відомі правила поведінки.

Постановка завдання. Мова права є складним явищем, і його рекомендується вивчати крізь призму юридичної лінгвістики, оскільки це дає можливість повніше розкрити мову як засіб вираження права. Аналіз форм і умов спілкування у сфері юридичної діяльності дозволяє визначити лексико-семантичний склад мовлення — його стиль.

Результати дослідження. Стиль — багатозначне слово, яке використовується в різних сферах людської діяльності. Ми концептуалізуємо стиль як особливий спосіб або характеристику вираження ідей в усній мові чи її письмовій формі; стиль описується як простий, природний, елегантний, вишуканий, багатий, шляхетний, штучний, комічний, стриманий, дидактичний, історичний, ортодоксальний тощо. Стилi пов'язані з різними школами думки чи мистецтва, такими як готика, класика, бароко, експресіонізм, імпресіонізм тощо.

Традиційно стилі мови поділяють на усний і письмовий. Кожен стиль має певні сфери застосування, конкретні функціональні цілі та відпо-

відні системи мовних засобів. Сучасна українська літературна мова має такі функціональні стилі: діловий, науковий, репортажний, мовленнєвий, розмовний [4, с. 14–27]. Кожен із перерахованих стилів має свої підстили, оскільки сфери їх застосування досить широкі, а отже, призначення та набір мовних символів різних.

Функціональний стиль не може залишатися незмінним, оскільки він є «продуктом» історичного розвитку мови і відображає фундаментальні закономірності суспільного розвитку.

Соціальні й особливо правові зміни неминуче призводять до появи самостійних функціональних мовних стилів, які вбирають риси існуючих мов і водночас принципово відрізняються від них. Стилістичну основу мови права, безумовно, складають три функціональні стилі: офіційно-діловий, науковий і публіцистичний.

Систему стилів мови права вивчає юридична стилістика. Це розділ юридичної лінгвістики, який має на меті показати стилістичні відмінності, функціональні особливості та використання мовних засобів у різних сферах спілкування та ситуативний стиль юридичної мови.

Термін юридичний стиль включає такі основні терміни: функціональний стиль, підстиль, стилістичний прийом, стилістичний символ, стилістичний прийом, стилістичний стандарт, текст, жанр, жанрово-ситуативний стиль тощо[6].

На початку ХХІ століття професор Д. Баранник проаналізував мову сучасного українського права (закони) і визначив її місце в системі функціонального розмаїття української мови.

У дослідженні «Мова права як самостійний функціональний стиль» науковці описують мову «юридичної дії як самостійне функціонально-мовне явище».

Лінгвісти стверджують, що такі різні жанри не повинні включатися в текст з однаковим стилістичним типом мови, як-от прохання про відпустку, звіти, службові записки, квитанції, довіреності, протоколи засідань і нарад тощо і текст Конституції країни, урядові рішення та численні закони, що регулюють суспільне життя.

Термін «діловий стиль» можна вживати лише в нетермінальному значенні, яке дуже поширене в юридичній термінології [1, с. 8].

В. Отто виділяє такі «шари» юридичної мови: мова права, текст рішення суду, мова юриспруденції та експертизи, мова письмового спілкування між підрозділами, адміністративна термінологія [3].

П. Сандріні говорить про три типи правових інструментів, які діють у різних сферах: правотворчість (договори, статuti), здійснення правосуддя (вироки, показання свідків, перехресний допит, судові процеси тощо), управлінські документи (відомча мова та мова ділової кореспонденції) [8].

Юридичну термінологію можна поділити на офіційно-діловий стиль, науковий стиль, публіцистичний стиль, стиль електронного діловодства, розмовний стиль та стиль листування, залежно від сфери чи предмета, в якому вона використовується.

Офіційно-діловий стиль є домінуючим у юридичному письмі, оскільки він «функціонує» на двох найважливіших рівнях

а) мова закону(та інших норм)-законодавчий підстиль;

б) мова інших юридичних документів-повсякденно-діловий підстиль.

Еталонною щодо інших рівнів можна виокремити мову законів. Таке виокремлення зумовлено кількома її якісними характеристиками. По-перше, вона майже завжди є взірцем добре складених документів, оскільки до їхньої якості (точності, лаконічності, ясності та правильності) ставляться високі вимоги. Звичайно, не всі юридичні документи є досконалими, але та увага, яку приділяють законодавці питанню помилок у законотворчості, свідчить про високий «рівень вимог» до якості нормативних документів. По-друге, порівняно з іншими рівнями законодавства, підзаконні акти мають особливий авторитет і можуть копіювати або використовувати схожі формулювання, а також цитувати ключові уривки із законодавчого тексту.

Існує кілька підгруп мов інших юридичних документів, зокрема мова процесуальних актів, мова адміністративних актів, мова договорів і мова документів, які створюють пересічні громадяни. Ці документи відрізняються від закону своєю казуальністю. Вони завжди «прив'язані» до конкретного суб'єкта і, зазвичай, містять опис реальних ситуацій. Крім того, вони можуть містити «відхилення» від норм літературної української мови та функціонального стилю.

Варто також згадати про мовленнєві кліше, які складають основу фразеологічної системи офіційно-ділового стилю і мають такі характеристики:

1) полегшує відтворення вже існуючих кліше в процесі мовлення;

2) автоматизує процес відтворення та полегшує процес комунікації;

3) економить зусилля, розумову енергію та час як мовця, так і слухача.

У сучасних юридичних документах трапляється велика кількість лексичних, граматичних та стилістичних помилок у вживанні мовних штамів. Наприклад: згідно статті (згідно зі статтею), відповідно з постановою (відповідно до постанови), у відповідності до вимог (відповідно до вимог), завідомо неправдиві показання (неправдиві свідчення). Тому юристові необхідно уважно ставитися до вибору та вживання фразеологічних одиниць в усному та писемному професійному мовленні [2, с. 144].

Р. Стефанчук у праці «Правове письмо» [5] наводить такі ознаки офіційно-ділового стилю мови права:

1) однозначність, послідовність, точний виклад фактів, об'єктивність оцінок, чіткість викладу, логічна завершеність висловлених думок;

2) нейтральний тон висловлювання, відсутність образних виразів, нелітературних лексичних одиниць, засобів словотворення, що виражають суб'єктивну оцінку, синонімічних варіантів термінів;

3) консервативність і стандартизованість мови (кліше, загальні фрази, усталені формули, повторення слів, форм і словосполучень, економія за рахунок використання «технічних ідіом»);

4) активне використання високо стандартизованих та усталених лексичних і граматичних одиниць;

5) широке використання технічної термінології (відповідно до типу стилю);

6) переважання складних однотипних синтаксичних конструкцій, таких як однотипна послідовність фраз, складнопідрядні речення, уточнювальні речення та дотримання прямого порядку слів;

7) використання високого рівня стандартизованої лексики та аббревіатур

8) подання абстрактної та узагальненої інформації, з одного боку, та максимальна конкретизація матеріалу, з іншого.

Науковий стиль характерний для мови правової доктрини. Крім того, він пронизує юридичні тексти (наприклад, форму юридичних дефініцій), індивідуальні правові акти (мотивувальну частину судових рішень), ідеї і, таким чином, професійну мову юристів. Науковий стиль також переважає у сфері юридичної освіти.

Професійна юридична термінологія значною мірою тяжіє до публіцистичного стилю. Не випадково на курсах підготовки юристів викладають риторику. Професія юриста – це публічна професія. Значною мірою вона ґрунтується на

вмінні переконливо обґрунтовувати свою позицію, будувати та подавати аргументи. Вибір слів, ступінь образності та емоційності мови, рівень стандартизації – все це залежить від бажання вплинути на слухача.

Якщо основною комунікативною функцією юридичного тексту публіцистичного стилю є інформування, то метою фахових журнальних статей і публіцистичних виступів є не лише інформування про зміни в законодавстві чи роз'яснення спірних питань, а й розвиток у читача чи слухача почуття національної гідності, формування у нього почуття власної гідності, розширення та роз'яснення конкретних суспільно-політичних питань.

Сферою застосування цього стилю є суспільно-політична, соціокультурна, правова та просвітницька діяльність. Основна мета текстів публіцистичного стилю – шляхом інформування та розголосу порушувати важливі суспільно-політичні питання, позитивно впливати на слухачів (читачів), спонукати їх до дії, викликати бажання зайняти громадянську позицію, змусити переглянути власні погляди або сформулювати нові.

Основні риси публіцистичного стилю письма:

- поєднання логічних доказів, точності наукового опису з емоційно-експресивними образами та полемікою;
- точні імена, дати, події та учасники в поєднанні з емоційними засобами;
- наявність авторської думки (позитивної чи негативної).

Для публіцистичного стилю характерні такі мовні засоби:

- інтеграція рис наукового, офіційно-ділового, художнього та розмовного стилів;
- насиченість лексики суспільно-політичними та соціально-економічними термінами, закликами, гаслами (виборчі, багатопартійні, мажоритарні, багатомандатні округи, приватизація, підвищення цін, комунальні платежі тощо) та значною образною лексикою. Значна образна лексика, емоційно-оцінні слова (наприклад, політична еліта, інтелектуальний потенціал, рекордний час, знаковий вибір), словосполучення (наприклад, чорне золото-вугілля і нафта, легені землі – ліси, зелений патруль-екологічні служби, блакитна магістраль- річки);
- перенос невикористання наукових, спортивних, музичних, військових та інших термінів (наприклад, траєкторія співпраці, лава запасних, пакет документів, президентська команда, хор Конгресу, лідер змагань, фронт робіт, інфляційний спринт, брудні гроші, відмивання грошей, замороження цін). Часте використання іншомовних суфіксів -іст (-іст), -атор, -ація тощо (паціфіст, бодібідлер, провокатор, екстенши),

наявність префіксів псевдо-, нео-, суперо-,інтер-тощо (псевдодемократія, псевдоідея, суперагент, двосторонній);

– різні типи питальних, окличних та спонукальних речень, порядок слів у зворотному порядку, складні речення з повторюваними сполучниками тощо;

– використання яскравих засобів позитивної чи негативної авторської інтерпретації;

– зворотний порядок слів у реченнях допомагає підкреслити необхідну інформацію та реалізувати певні мовні експресії. Різні типи питальних, окличних та спонукальних речень додають реченню емоційного забарвлення та активізують реакцію читача на висловлювання.

Найпоширенішими формами практики публіцистичного стилю юридичної мови є виступи в суді та доповіді студентів-правників на заняттях, круглих столах і конференціях.

У газетних, журнальних, радіо- і телевізійних виступах важливо висловлюватися точно й образно, щоб мати максимальний вплив на читачів, слухачів і глядачів, на їхню розумову і чуттєву сферу, думки і свідомість. Висловлюватися публічно, письмово чи усно, означає мати справу насамперед з питаннями надзвичайної важливості, які є не суто особистими, а суспільними, колективними та актуальними.

Стиль електронного документообігу – це система специфічних мовних кліше, характерних для електронного документообігу та публікації законодавчих актів.

Розмовний стиль юридичної мови використовується у двох основних середовищах: у середовищі юристів і в середовищі осіб, які не є юристами. А саме, можна виділити два підстили: розмовно-офіційний та розмовно-побутовий.

Основними характеристиками розмовного стилю є усні форми спілкування, невимушеність, неформальність та інтеграція вербальних і невербальних засобів.

Розмовно-офіційний стиль характеризується використанням таких мовних засобів: прості короткі речення з різними займенниками та дієловами з двома префіксами, специфічні фразеологізми.

У розмовно-побутовому підстилі переважають слова емоційно-експресивного забарвлення (метафори, порівняння, синоніми), суб'єктивні оцінні суфікси, скорочення, вигуки, фразеологічні одиниці.

Legal Language стиль листа (епістолярний стиль) використовується для офіційного спілкування в юридичній сфері. Це може бути листування між адвокатами, між адвокатами та прокурорами, або навпаки, між адвокатами та клієнтами. Перед тим, як писати діловий лист, необхідно продумати його зміст. Крім того, лист

має бути чітким, зрозумілим і ефективним, як рекомендує американський лінгвіст-юрист В. Спігелбергер [7].

На практиці, звичайно, стилістична чистота зустрічається вкрай рідко. Наприклад, правозастосовні акти, договори та різноманітні документи, підготовлені приватними особами, часто несуть на собі відбиток наукового, публіцистичного та розмовного стилів (залежно від рівня підготовки та досвіду особи, яка склала документ). Через серйозний вплив правової доктрини на право в цілому, науковий стиль активно «вбирає» в себе всі частини юридичної термінології. На думку дослідників, судове мовлення містить елементи всіх стилів. Юридична термінологія, як і інші усні аргументи, містить елементи розмовної мови та насичена технічними виразами.

Висновки. Отже, стиль мови права є цілком самостійним стилем сучасної української літературної мови, а не підстилем дипломатичного, адміністративного чи канцелярського офіційного мовлення. Юридична термінологія характеризується динамічністю, простотою, чіткістю, логічністю, об'єктивністю та доречністю, фактичною точністю, аргументованістю, узагальненістю, тобто особливими й специфічними рисами, що зумовлюють вибір засобів та їх поєднання в тому чи іншому функціональному стилі тексту. Так, виділяють такі підстили: офіційно-діловий, науковий, публіцистичний, електронний офісний, розмовний та епістолярний.

Література

1. Баранник Д. Мова права як окремий функціональний стиль. *Мовознавство*. 2003. № 6. С. 8–17.
2. Ляшук А.В. Мова як засіб вираження права: дис... канд. юр. наук : 12.00.01. Івано-Франківськ, 2021. 191 с.
3. Муцинина М. М. О правовой лингвистике в Германии и Австрии. *Юрлингвистика-5: юридические аспекты языка и лингвистические аспекты права*. Барнаул, 2004. 23 с.
4. Пивоваров В. М., Савченко Л. Г., Калашник Ю. І. Ділова українська мова : Навч. посіб. Харків : Право, 2008. 120 с.
5. Стефанчук Р. Правове письмо. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/10631-31-ponyattya-ta-osnovn-vimogi-do-oftsyno-dlovogo-stilyu-yuridichno-go-dokumenta.html> (дата звернення: 07.09.2022).
6. Шепель Ю. О., Шкурко О. В. Мова права як окремий стильовий різновид української й російської літературної мови та юридичного дискурсу. URL: <http://lingvodnu.com.ua/archiv-nomeriv/lingvistika-lingvokulturologiya-tom-9-2016/mova-prava-yak-okremij-stilovij-riznovid-ukra%D1%97nsko%D1%97j-rosijsko%D1%97-literaturno%D1%97-movi-ta-yuridichnogo-diskursu/> (дата звернення: 09.09.2022).
7. Heffer C. *The Language of Jury Trial : A Corpus-Aided Linguistic Analysis of Legal-Lay Discourse*. N.Y. : Palgrave MacMillan Ltd., 2005. 253 p.
8. Sandrini P. *Comparative Analysis of Legal Terms: Equivalence Revisited*. University of Innsbruck, Austria. 10 p.

Анотація

Ляшук А. В. Стили мови права: критерії виокремлення та характерні ознаки. – Стаття.

Стаття присвячена вивченню правових мовних стилів, які належать до галузі юридичної лінгвістики та можуть бути класифіковані за різними підходами чи факторами. Визначено, що стиль – це різновид мови права з набором характерних засобів спілкування для передачі правової інформації. До стилістичних субмов права належать: субмови фундаментальної теоретичної юридичної науки, субмови прикладної юридичної науки, професійно-практичне право, непрофесійно-практикуюче право. Основними стилістичними ознаками юридичної мови є узагальненість, аргументованість, фактичність, точність, раціональність, об'єктивність, логічність, зрозумілість і ясність.

Залежно від галузі та цільової аудиторії розглядають такі стилі мови права: офіційно-діловий, науковий, публіцистичний, електронних документів, розмовний, канцелярський. Офіційно-діловий стиль «обслуговує» мову законів та інших правових документів. Його основними характеристиками називають точність, стислість, зрозумілість, правильність, наявність штампів і кліше. Типовий науковий стиль мови правової доктрини відображено в правових документах, професійній мові юристів та юридичній освіті. Публіцистичний стиль активно використовується в політико – громадській, культурно – суспільній, право – просвітницькій діяльності. Судові промови та доповіді студентів-юристів на курсах, круглих столах і конференціях визначені як найпоширеніші форми журналістського оформлення юридичної мови. Стиль електронного діловодства є «наймолодшим» і характерний для обігу електронних документів, публікації правових і нормативних актів. Описано два основних середовища розмовного стилю мови права: професійне юридичне та непрофесійне юридичне. В офіційному листуванні в юридичній сфері використовується епістолярний стиль мови права, що передбачає використання формальної та вишуканої лексики, яка відображає професійний тон і точність. У письмових документах, таких як листи, договори чи юридичні заяви, цей стиль допомагає уникнути двозначності та непорозумінь.

Ключові слова: право, мова права, стиль мови права, юридичне письмо, юридична лінгвістика

Summary

Liashuk A. V. Legal language styles: identification criteria and characteristic features. – Article.

The article focuses on studying legal language styles in the field of legal linguistics and can be classified according to different approaches or factors. It is determined that style is a type of legal language with a set of characteristic means of communication to convey legal information. The stylistic sublanguages of law include: sublanguages of basic theoretical legal science, sublanguages of applied legal science, professional practice law, non-professional practice law. The main stylistic features of legal language are generalization, argumentation, factuality, precision, rationality, objectivity, logic, comprehensibility and clarity. Depending on the field and object of use, the following styles of legal language are taken into account: official working style – economic, scientific, journalistic, electronic office, colloquial, epic. Formal business style “serves” the language of laws and other legal documents.

Its main characteristics are accuracy, brevity, clarity, correctness, the presence of stamps and clichés. Scientific style, characteristics of legal language, functions in legal documents, professional language of lawyers, legal training. Journalism style is actively used in socio-political, socio-cultural, legal, and educational activities. The most common forms of implementing the journalistic style of legal language are speeches in the courtroom and reports by law students in courses, roundtables

and conferences. The form of electronic storage is the “youngest” and characteristic of electronic document management and publication of legal documents. Two main environments of familiar legal language styles are described: professional legal and non-professional legal. The correspondence style of legal language is used in official correspondence in the legal field.

Key words: law, legal language, legal language style, legal documents, legal linguistics